

3. Державна стратегія регіонального розвитку на період до 2015 року. Затверджено Постановою Кабінету Міністрів України від 21 липня 2006 р. № 1001 // Офіційний вісник України. — 2006. — № 30. — Ст. 2131. — С. 36—78.

4. Методичні рекомендації щодо формування регіональних стратегій розвитку Затверджені наказом Міністерства економіки України 29.07.2002 № 224.

5. Регіональний людський розвиток: Стат. бюлетень / Держкомстат України. Відповід. за вип. І. В. Калачова. — К., 2006. — 40 с.

6. Порядок здійснення моніторингу показників розвитку регіонів, районів, міст республіканського в АР Крим і обласного значення для визначення депресивних територій. Затверджено Постановою Кабінету Міністрів України від 24 червня 2006 р. № 860 // Офіційний вісник України. — 2006. — № 26. — Ст. 1881. — 306.

Стаття надійшла до редакції 30.05.2007

УДК 330.34:336.274

В. М. Новіков, д-р екон. наук, проф.,
Інститут демографії та соціальних
досліджень НАН України

СПОЖИВЧЕ КРЕДИТУВАННЯ ЯК УМОВА ЛЮДСЬКОГО РОЗВИТКУ

АНОТАЦІЯ. Розглядаються стан, тенденції та механізми кредитування вищої освіти і житлового будівництва. Наводяться схеми іпотечного кредитування і надання освітянських позик національними і комерційними банками. Висвітлюється зарубіжний досвід.

Рассматривается состояние, тенденции и механизмы кредитования высшего образования и жилищного строительства. Приводятся схемы ипотечного кредитования и варианты предоставления образовательного кредита национальными и коммерческими банками.

КЛЮЧОВІ СЛОВА. Кредит на освіту, кредитний ризик, державна агенція, іпотека, рефінансування, житлове будівництво.

Розвиток галузей соціальної інфраструктури, де все більшою мірою проявляються ринкові відносини, знаходяться у тісній взаємодії з кредитними механізмами. Кредитні схеми можуть бути ефективними і довгостроковими в обстановці добре структурованих суспільно-економічних зв'язків, коли досягнуто хоча б консенсусу щодо основ соціального кредитування.

Галузями, де потенційно кредитування необхідне і можливе, є освіта та житлове будівництво. В країнах з розвинутими ринковими відносинами механізм надання послуг із цих видів діяльності опосередковуються системою банківських кредитів. В Україні їх кредитування розвивається стихійно та із соціальними протиріччями, що негативно відбивається на відтворення людських ресурсів. Подолати ці явища можливо, якщо враховувати набутий досвід і творчо підійти до інституційних запозичень.

Питання кредитування навчання в національній системі освіти є найменш врегульованими, але економічно і соціально актуальними.

Розвиток платного навчання постійно є предметом громадських дискусій і стримується конституційними гарантіями надання безоплатного навчання. Однак необхідність застосування платних форм в освіті визнається багатьма експертами як засіб вирішення фінансових питань навчального закладу і підтримується частиною населення. Проте, якщо не регулювати поширення платності навчання ефективними та адресними механізмами фінансової допомоги, країна стикатиметься із посиленням тенденцій нерівного доступу до освіти.

Існують різноманітні види і технології надання освітянських кредитів. За економічною ознакою сегментації ринку освітніх послуг їх можна умовно поділити, по-перше, на такі, що надаються за участю держави; по-друге, — приватними банками на комерційній основі. Існує ще третя ознака кредитів, пов'язаних із фондами молодіжної підтримки.

В системі освітнього кредитування переважають кредити, які надаються по державних схемах. Такого підходу дотримуються більше 60 країн світу. Комерційні банки кредитують навчання за власною ініціативою.

Студентські кредити (позики) мають чотири основних моделі: закладні позички із фіксованими платежами, закладні позички із прогресивними платежами, прогресивне оподаткування через податкову систему та через страхову систему, відстрочена плата за навчання. Усі ці моделі реалізуються із залученням державних агенцій. При комерційних схемах контрагентами виступають приватні навчальні заклади і приватні агентства, діяльність яких є прибутковою.

Управління агентствами, що надають студентські позики, здійснюється урядовими або приватними довірительними фондами. Вони емітують освітянські облігації або утворюють заощаджувальні механізми для домогосподарств, які потребують допомоги.

В країнах, що розвиваються, функції агентств виконують безприбуткові організації. Це має наочний прояв у країнах Латинської Америки. В деяких країнах цього регіону, зокрема, у Колумбії, створена змішана комерційно-національна система, яка надає позику студентам на навчання за кордоном.

Серед країн із трансформаційною економікою найбільш представницький досвід із надання кредитів має Польща. Польський державний банк керує адмініструванням програми кредитування студентів, котра реалізується за участю 9 комерційних банків. Загальний кредитний пакет частково фінансується за рахунок бюджетних коштів, і держава приймає на себе певний відсоток кредитного ризику разом із банком-кредитором.

В Україні досвід кредитування освіти обмежений і ґрунтується переважно на державних коштах, які використовуються приблизно на п'ятдесят відсотків.

Наведений матеріал дозволяє констатувати очевидні факти: сучасний економічний етап трансформаційних реформ вимагає диференціації джерел розвитку освіти, і держава не гарантує безплатне навчання. Практично такі гарантії не надаються жодною країною з ринковими відносинами.

Альтернативним джерелом фінансування вищої освіти є кредит на навчання, який поширюється в країнах Східної Європи та СНД. Наявність двох протилежних тенденцій у сфері освіти, при інституціональній аморфності їх як соціально-економічних явищ, обмежує можливості рівного доступу до освіти і знижує якість освітніх послуг.

Для регулювання розвитку освіти необхідно, насамперед, чітко прописати у законодавстві обов'язки держави щодо надання безплатної освіти, пов'язавши їх з нормативами витрат на підготовку і фінансування фахівців.

Невід'ємним елементом державних функцій з регулювання підготовки кадрів має стати підтримка ВНЗ і студентів, орієнтованих на найпрогресивніші наукові напрями, на які ще не сформувався попит споживчого ринку. Інший вектор — це надання преференцій для стимулювання припливу студентів на престижні спеціальності, в яких відчувається дефіцит фахівців.

Істотне значення для підвищення доступності професійного навчання має подолання інертного ставлення банківських структур і державних органів до проблем освітніх кредитів. Необхідно створити тимчасову комісію з питань розробки довгострокової політики кредитування освіти, в якій бізнес повинен виконувати свою соціальну функцію.

Найгострішою і невирішеною проблемою залишається забезпечення населення житлом. Підкреслюється, що при збереженні існуючих темпів надання житла квартирна черга затягнеться на 50 років. Можливості одержання житла із державного фонду зведено до мінімуму.

Основними джерелами фінансування придбання громадянами житла мають стати власні кошти населення, приватні інвестиції і кредити банку. Українська система фінансування житлового будівництва потребує подальшого розвитку, а деякі її сегменти — кардинального оновлення.

Стратегічна мета державної житлової політики щодо забезпечення реалізації конституційного права усіх громадян України на житло має дві складові. Одна з них — це державна бюджетна підтримка будівництва житла для громадян, що потребують соціального захисту. Друга — забезпечення житлом громадян, використовуючи платоспроможний попит частини населення, спроможної використати його на придбання житла.

Головна особливість фінансування житлового будівництва в перспективі полягає в удосконаленні і подальшому розвитку напрацьованого досвіду і використання прогресивних форм інвестування житлового будівництва за принципом розсосередження ризиків на основі нарощування ресурсно-депозитної бази банків і зміцнення моделі, що передбачає поєднання будівельного і банківського бізнесу. Необхідно подолати тенденцію, спрямовану переважно на кредитування купівлі житлової нерухомості на вторинному ринку житла. Вторинне житло, хоча і дешевше за нове будівництво, проте передбачає додаткові витрати на благоустрій і капітальний ремонт.

Одним із ефективних для організації фінансування житлового будівництва є механізм використання облігацій, які забезпеченні правами за кредитними угодами, укладеними акціонерними, інвестиційними банками з фізичними особами. Ці облігації забезпечені заставою нерухомого майна і квартир, що будуються спеціалізованою будівельною компанією.

В Україні відмічається повна і позитивна тенденція у фінансуванні житлового будівництва, яка полягає у підвищенні інтересів банків до роздрібного бізнесу, зокрема іпотечного житлового кредитування. Проте, незважаючи на розвиток інституційних основ фінансування і кредитування житла, іпотечний капітал залишається найбільш слабкою ланкою національного капіталу.

Для активізації іпотечної кредитної політики з метою фінансування житла пропонується розширити набір фінансових інструментів.

Одним із дієвих є механізм рефінансування іпотечних кредитів. Рефінансування первинних іпотечних кредитів пропонується здійснювати шляхом викупу прав вимоги за договорами іпотечного кредитування.

Для активізації заощаджувальної і кредитоорієнтованої поведінки населення треба проводити політику на здешевлення вартості банківських позик. Для цього потрібно розвивати іпотечні відносини шляхом посилення банками підтримки ріелтерських і дівелоперських фірм, які виступають одночасно як інвестори, замовники і підрядники у будівництві житла.

Одним із найважливіших кроків у зменшенні ризиків іпотечної системи має бути утворення банків житлового будівництва, які повинні виділяти на реалізацію своїх уставних цілей не менше 75 % кредитного портфелю. Держава з метою розвитку банків житлового будівництва повинна здійснювати відносно них м'яку політику ліцензування і оподаткування.

Крім цих шляхів, існують й інші, які дозволяють прискорити будівництво житла. До них слід віднести зменшення вартості будівельних проєктів.

Стаття надійшла до редакції 05.03.2007

УДК 613.056

В. В. Онікієнко, д-р екон. наук, проф.,
Заслужений діяч науки і техніки України

ЯКІСТЬ ЖИТТЯ ТА ВИКОРИСТАННЯ ТРУДОВОГО ПОТЕНЦІАЛУ ЛЮДЕЙ ПОХИЛОГО ВІКУ

Україна належить до країн з високим рівнем старіння населення, яке відбувається дуже високими темпами, значно вищими, ніж у Європі. За даними Всеукраїнського перепису населення 2001 р., на 1000 населення працездатного віку припадало 411 осіб старше працездатного віку. Процес старіння населення є основною причиною зростання чисельності пенсіонерів.

За даними Державного комітету статистики, на 1 січня 2007 р. в Україні налічувалося 13,9 млн пенсіонерів, що на 6,52 % більше, ніж у 1991 р. (табл. 1). У 1991 р. на 1000 населення припадало 253 пенсіонери, у 2007 р. — вже 300, тобто майже кожен третій громадянин є пенсіонером.